

BROEKER

BIJDRAGEN

Uitgave van de Vereniging "Oud Broek in Waterland"

Verschijnt 1 tot 2 maal per jaar.
Wordt aan de leden gratis toegezonden. Redactie-adres: De Erven
26, 1151 AT, Broek in Waterland

Gehele of gedeeltelijke overname van de inhoud slechts met toestemming.
Copyright ©2001 Broek in Waterland
Nr. 46 (september 2001)

De 'graven-kaart' in de N.H. Kerk

Er hoeft, zeker op deze plaats, niet nog eens op gewezen te worden wat een mooie en belangwekkende inventaris de Broeker kerk bezit. Kerkbanken, kansel, kronen en ander koper uit de zeventiende eeuw, zilver uit de achttiende eeuw, een mooi orgel, twee monumentale predikantenborden, interessante zerken, en sedert kort ook een indrukwekkend tegeltableau. Bij dit alles hoort ook de gravenkaart, die op een wand in de noordbeuk hangt en als opschrift heeft:

Kaart van alle Graven in de Kerk, zo in de Noord als Zuidkap en Koor, ieder met zyn Naam & Nom.

Daaronder een plattegrond van het kerkgebouw met 277 ingetekende graven, elk voorzien van de naam van de eigenaar, sommige hiervan later in andere veranderd. Links onderaan een *Waarschouwing*: *Op deze Kaart zal niemand buiten order van Kerkmeesters mogen schrijven, op verbeurten van 2 Guld. ieder veranderd Graf.* En rechts onderaan: *Verklaring van 't Glas aan 't Oosteinde van de Noorderkap*, dat is dus het ook nu nog ter plaatse prijkkende zgn. brand-glas, waarop de geschiedenis van de kerk is afgebeeld, te beginnen met de brand van 1573, veroorzaakt door de Spaanse bezetting. Die toelichting op de voorstellingen van het kerkraam heeft alleen zin als men deze er direct bij ziet. Het is dus aannemelijk, dat de graven-kaart vanouds op deze zelfde plaats heeft gehangen. Daar de tekst op de kaart zelf nauwelijks meer te lezen is, wordt zij hier volledig weergegeven:

Ao 1573. 26 Sept^b twee uren voormiddernacht verbranden de Kerk, als in 't onderste perk wort vertoond.

1585, is op de oude muur aan 't oosteinde, een klein rietdak opgericht, om de Godsdienst in te pleegen, zoo als in het tweede perk te zien is.

1628, is de zuidzijde aan de Toren gehecht, op die wijze als in het derde perk wordt voorgesteld.

1639, *is dit huis verders niet alleen gelijk het geweest was voor de verwoesting, maar met verlengen van twee vakken aan de Noorder, en verwijden van twee vakken aan de Zuiderkerk opgebouwd door de milde giften van die geen en die alhier den Heer zijn Woord in huis beminnen en in order gebracht op die wijze die het vierde perk en 't Gebouw zelve, ons voor oogen stellen.*

Nota: 1639 is mede de Noordoosthoek van het Koor of de Zuiderkerk bij de muur, omgeheid en ondervangen.

1650, *de zuideroosthoek van de kerk beheid, en in 't heisel gekort.*

1655, *de eerste Pilaar ter wederzijde beoosten het nieuwe werk zynde de 2^e Pilaar van 't Koor, of het Oost-einde van de Kerk, het heisel omtrent 2 voet ingekort, doch niet op nieuws geheid.*

1674, *Ter wedersijde van de Kerk de resteerende vijf vakken 't heisel omtrent 2½ voet gekort aan de Noordzijde deels, en de zuidzijde de twee vakken (?) beoosten de zuiderdeur met nieuwe palen omheid en op de oude en nieuwe palen tezamen de fondamentsplanken gelegd en voorts met steen opgemaakt.*

1727, *is het westelijke vak aan de zuidzijde, en ook de zuidwest pilaar en van daar de westmuur tot aan de noordoosthoek van de Toren en het oude heisel 3 voet afgekort, en meerder palen van 44 voet lang, bij gedaan en met nieuwe fundaments planken op kespen verbeterd.*

Wat na het woord *Nota* volgt heeft dus niet meer te maken met het brand-glas, maar handelt over funderingswerkzaamheden.

Deze, op perkament getekende graven-kaart is beschermd door glas en ingelijst. Die lijst, versierd met snijwerk van een grafkrans en linten om een bijbel, is zeker niet het minst aantrekkelijke onderdeel, maar het heeft een haar gescheeld of hij was er niet meer. Een jaar of tien geleden werd besloten de graven-kaart te laten restaureren. Op advies van het Instituut Opleiding Restauratoren te Amsterdam werd dat werk uitgevoerd in het Frans Hals Museum te Haarlem. Daar kreeg het perkament een behandeling tegen het voortschrijdend verval; de houten lijst werd echter te wormstekig geacht om te herstellen. Aan het kerkbestuur is toen voorgesteld een nieuwe lijst om de kaart te maken. Dit werd goedgekeurd en begin 1993 keerde de graven-kaart in zijn nieuwe gedaante terug. Zoals afb. 1 toont was echter van het oorspronkelijke aspect van dit kerkelijk gravenbord niet veel meer over. De brede witte rand was onhistorisch en ook esthetisch heel weinig bevredigend. Bovendien: waar was de gesneden bekroning gebleven?

Dat de Broeker graven-kaart er thans weer uitziet als afb. 3 toont is te danken aan de vasthoudendheid van de Kerkvoogdij, met name J.N. van der Blonk, die op zoek ging naar de oorspronkelijke lijst-onderdelen en er voor zorgde, dat de kaart weer op de authentieke manier werd geëncadreerd. Doordat het bovenste gedeelte van het snijwerk in de loop van de tijd verloren was gegaan, moest men dit op stijlvaste wijze completeren. Dat is m.i. met goed gevolg volbracht. Deze uiteindelijk geslaagde restauratie werd financieel mogelijk gemaakt door subsidies van respectievelijk het Anjer Fonds en het Olga Heldring Fonds.

Het kerkelijk uitgavenboek maakt duidelijk, dat er in de loop van de eeuwen verschillende van zulke graf-kaarten zijn gemaakt. Om de zoveel tijd veranderden uiteraard de gegevens betreffende de eigenaren en groeide de behoefte aan een nieuwe kaart. De eerste waarvan de rekeningen melding maken dateert uit 1646:

26 april 1646 *aen mester Claes voor een leyst en boert en parchement om d graven op te stellen en van die quitancie te schryven en van maeken van de kaart en begien van de graven in kerckboeck te stellen* 9.2

Nog geen dertig jaar later ging men over tot een – nieuwe ? – nummering van de stenen en zerken op de graven: 22 dec. 1674 werd aan Huyg Jacobsz f. 35.14 uitbetaald voor *Nommeren van de graven, 714 Letters à 1 Stuyver*. Andere posten maken duidelijk, dat toen de kerkvloer grotendeels of zelfs geheel opnieuw is gelegd, stenen vervangen, enz. Dat is ook wel in overeenstemming met wat op de huidige graven-kaart te lezen staat onder het jaar 1674. Er had toen immers uitgebreid funderingswerk plaats. Niet verwonderlijk is dan ook, dat in het jaar daarop de volgende posten voorkomen:

27 juni 1675 *aen Abel Symonsz voor een francijn [= vel perkament] om de graven op te teyckenen. 3 Augustij aan Mr. Hoeckboot voor francyn en voort teycken f. 6   tesamen f. 7.4*

Mr. Hoeckboot is naar alle waarschijnlijkheid: Jacob Thysz (of Matthysz) Hoeckboot, in 1625 aangesteld als secretaris-schoolmeester. In 1628 legt hij de eerste steen bij de wederopbouw van de kerk. Hij woont vermoedelijk in het huis Keerngouw 2, waarvan hij in 1670 ook eigenaar wordt. Bij zijn overlijden op 5 januari 1680 wordt genoteerd: *Jacob Thyssen Hoeckboot, serigyn (= chirurgijn)*; een veelzijdig man dus. Minder duidelijk is wie Abel Symonsz kan zijn geweest. Merkwaardigerwijs komt in datzelfde jaar 1675 ook een betaling voor aan Abel Hend. van der Storck voor respectievelijk *verbinden van 't boek daer de graven in geschreven zijn en voor pargement tot een nieuwe kaart voor de Graven. En op 14 juni 1678: aen Abel Hendricksz van der Storck voor 't verbinden van de Bibel op de predikantsstoel f. 3.1.*

Met de toen getekende graven-kaart heeft men lange tijd voortgekund. Een nieuwe vermelding dateert pas van 1731:

21 April 1731 *aan Juff^w van Halma voor een nieuwe swarte lijst tot de kaart van de graven in onse Kerck, met thuijs brengen etc. betaalt 5.16.5
aan secretaris Tulp voor een nieuwe francijn of parkement 2.10
aan dito voor een koperde liniaal int gebruik aen dito vereert 3.10.*

Die juffrouw (van) Halma was mogelijk familie van de bekende boekhandelaar/drukker/auteur François Halma (1653 – 1722) en woonde vermoedelijk in Amsterdam. Dat is dan ook de reden dat er betaald moest worden voor het *thuijs brengen*.

Een handschrift in het bezit van de schrijver vertelt het nog wat uitvoeriger:

Ao 1731 den 19 April, een Nieuw Bord voor de Graven in de kerk te Broek gemaakt door de Secretaris Jacob Tulp geschreven, en hem voor zijn moeite gegeven het Graf No 213. En zullen de Eijgenaars der Graven die niet op hun naam staan, en nu daar op worden gesteld, voor elk Graf, aan de Secretaris betaalen 2 St en in 't vervolg voor het Verboeken en oversetten op een ander naam van ieder Graf 6 St. zullende niemand op dit Bord mogen schrijven als den Secretaris op de boeten van 2 Guldens, geen Graf tot begraving der Lijken te openen voor en al eer de Legerstee 4 Gulden aan de Doodgraver is betaald. 1734, den 16 Januarij.

Het moet deze kaart geweest zijn, waarnaar Cornelis Schoon in 1756 zijn verkleinde natekening heeft gemaakt, met de grafnummers, maar zonder de namen van de eigenaars, 'die om de kleinheit van het Bestek, hier op niet konde geplaatst worden'. (A.P. Bruigom, Cornelis Schoon, 1979, pp. 164 - 165).

Zestig jaar na de kaart van Jacob Tulp bestellen Kerkmeesters weer een nieuwe:

3 Aug. 1792 *Jan Knap voor 't verschryven van 't bord dat in de Kerk hangt 30.-*

Ook ditmaal geeft bovengenoemd handschrift, dat mogelijk door een der Kerkmeesters zelf is samengesteld, uitgebreidere informatie: *Ao 1791 den 10 Junij. Een Nieuw Bord der Graven in de kerk alhier te Broek gemaakt, door den Schoolmeester Jan Knap geschreven en hem voor zijn moeijte gegeven de somma van*

	f. 30.-.-
<i>Volgens Rekening aan Jan van den Berg voor een zwarte Lijst</i>	f. 9.16.-
<i>Florus Onderwater Beeldhouwer</i>	6.10.-
<i>Voor Schilderen en Vergulden</i>	7.10.-
<i>Cornelis Bijl voor pergament</i>	<u>6.-.-</u>
<i>Somma</i>	f. 59.16.-

De hier geboden extra informatie is wel bijzonder welkom, want zij onthult ons zowel de naam van de beeldhouwer die de ornamentiek boven op de lijst heeft gesneden, als het jaar waarin dat is gebeurd.

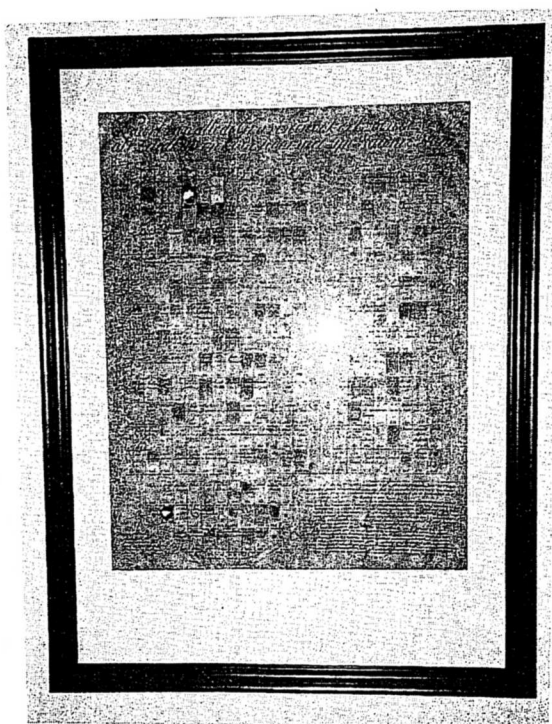
De laatste vermelding is van 1 mei 1814:

Jan Knap voor een nieuwe kaart van de graven 14.-

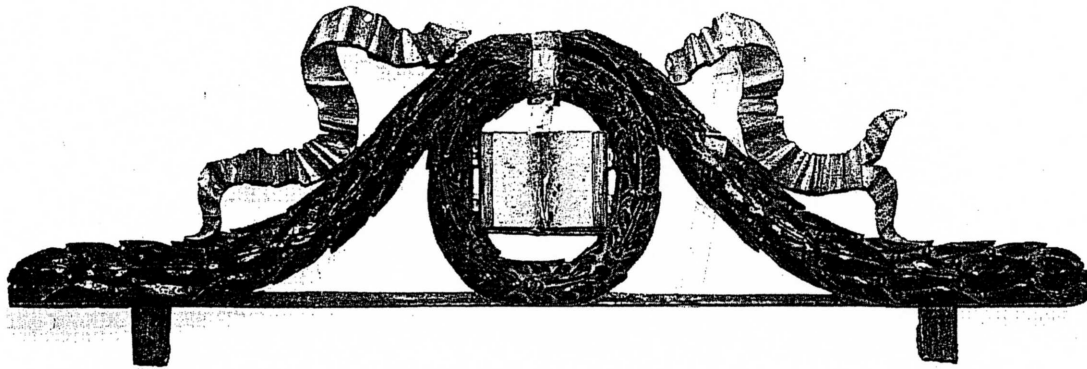
Deze Jan Knap, oorspronkelijk afkomstig uit De Rijp, was al in 1783 aangesteld als secretaris, schoolmeester, koster en voorzanger, na een uitvoerige sollicitatieprocedure, waaraan hij met vier rivalen had deelgenomen (W. van Engelenburg, *Gesch. v. Broek in W.*, 1907, pp. 30 e.v.). De kaart van 1814 moet wel de laatste geweest zijn, die er gemaakt is. Niet veel later werd immers aan het begraven in de kerken, waartegen ook al eerder een verbod was afgekondigd, definitief een einde gemaakt.

De graven-kaart is intussen sterk verkleurd en moeilijk leesbaar, er zijn veel veranderingen in aangebracht en er zitten een paar gaten in, maar gevat in de nieuwe lijst, met z'n zorgvuldig hersteld 18de-eeuws snijwerk, is het nog steeds een sieraad van de kerk, dat verdient ook in de toekomst met grote zorg behandeld te worden.

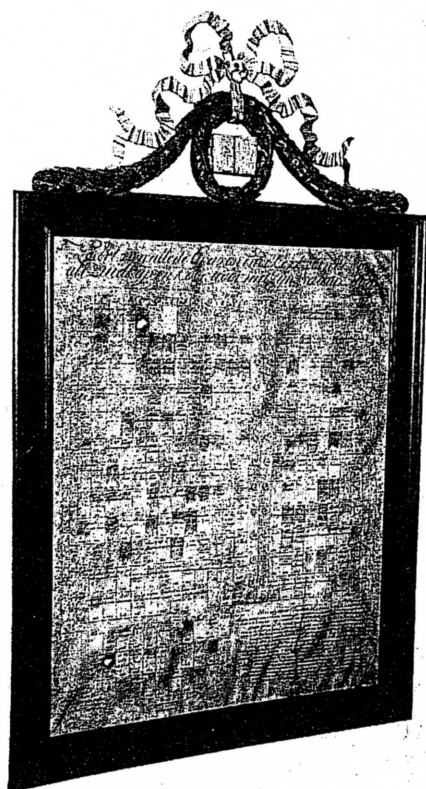
J.W. Niemeijer.

Na de eerste fase van de restauratie

De gesneden bekroning vóór de restauratie

De graven-kaart na de restauratie